

Obsah

Obsah	1
Úvod	3
Společenská situace v Evropě jako podklad pro vznik a rozvoj expresionismu	5
Předpoklady pro vznik expresionismu:	7
Zdroje expresionismu.....	8
Definice expresionismu.....	9
Základní znaky.....	10
Expresionistické drama	10
Expresionistická poezie	11
Fáze expresionismu.....	11
Ztracená generace.....	11
Expresionistická tvorba	12
Evropský expresionismus	14
Český expresionismus	14
Slovenský expresionismus.....	15
Polský expresionismus	15
Ukrajinský expresionismus.....	16
Historicko-kulturní situace na Ukrajině.....	18
Chronologie života a tvůrčí činnosti Vasyla Stefanyka.....	21
Specifika prózy Vasyla Stefanyka	25
Analýza povídek Vasyla Stefanyka	28
Novina	28
Anděl	29
Sama samotinká.....	29
Kamenný kříž.....	30

Javorové listí.....	31
Matka	32
Závěr.....	33
Summary	34
Резюме	35
Seznam použité literatury	36

Úvod

Pro svou bakalářskou práci jsem zvolil téma expresionismus v Evropě a na Ukrajině s přihlédnutím k tehdejší historické a kulturní situaci. Má práce by mohla být přínosná pro čtenáře, kteří se chtějí dozvědět základní informace o expresionismu, jeho vzniku, rysech a specifiku českého, slovenského, polského a ukrajinského směru. Po zhodnocení vývoje expresionismu v Evropě jsem se zaměřil na popis situace v našem regionu. Poté jsem se snažil vykreslit historicko-kulturní a politickou situaci v Haliči a vysvětlit příčiny útisku ukrajinského venkova, který se stal námětem Stefanykovy tvorby. Následuje část o autorově životě a publikační činnosti. Ve zkratce jsem objasnil i jiné literární směry, které se ve Stefanykových prózách objevují. Nakonec jsem se pokusil analyzovat několik Stefanykových povídek. Práce se skládá z úvodu, hlavní části, závěru, ukrajinského a anglického resumé a použité literatury. Historická a kulturní situace odjakživa tvořila s literaturou velmi úzký vztah, ovlivňovala její vývoj, tendence, zaměření a obsah. Vždyť kořeny nepsané literatury se objevily už ve vyjadřování pravěkého člověka, jeho pokřiky, které sloužily na oslavu přírody, byly veršované, měly dokonce pravidelný rytmus a citové zbarvení. Literatura tu byla vždy, aby lidem pomohla vyjádřit to, co vyjádřit potřebovali. V knihách vidíme více věcí než v našem bezprostředním okolí. Zachytávají historii, její myšlení, různé filozofické úvahy, nabízejí nám nové poznatky, ale i zkušenosti, všechno, co bylo vícekrát napsáno díky situaci, ve které se autoři vyskytovali. Literatura vzniká v času a prostoru, který se neustále mění – vždy převládají jiné společenské názory, jiné úhly pohledu. I přesto jsou všechny z nich pravdivé a reálné. Reprezentují skutečné momenty člověka jako jednotlivce ve velkém světě, anebo člověka jako součást společnosti. Z celé škály literárních směrů mě nadchnul právě expresionismus a jeho estetický, myšlenkový a psychologický odkaz. Právě tento umělecký směr vznikl jako odpověď na společenskou kulturní situaci. Expresionismus se jí snažil popsat a zároveň na ni reagovat, pochopit ji a přitom jí vzdorovat, pomoci člověku – čtenáři, zaujmout své místo ve světě a přijmout ho s co nejmenšími ztrátami ve všech sférách lidského života. Spisovatelé do vlastních děl vstupovali subjektivním vypravováním, prostřednictvím postav prezentovali svůj častokrát kritický a pesimistický postoj. Nebáli se zobrazit realitu co nejautentičtějším způsobem, ani když byla jakkoliv krutá a odpudivá. Tehdejší společenská a kulturní situace byla hlavní příčinou hlásání touhy expresionistických autorů po harmonii, lepším životě a úniku ze společnosti. Můj blízký vztah k Ukrajině a její

literatuře byl důvodem, proč jsem se v práci rozhodl zaměřit se na ukrajinský expresionismus a jeho vztah k tehdejší kulturně-historické situaci.

Společenská situace v Evropě jako podklad pro vznik a rozvoj expresionismu

„Expresionismus – jediné umění naší doby.“ (Les Kurbas)

„Експресіонізм – єдине мистецтво нашого віку.“ (Лесь Курбас)

20. století v historii lidstva zanechalo nesmazatelné stopy. Bylo bouřlivé a dynamické, veselé i smutné, nezřídka dokonce kruté. Byly sice vynalezeny stroje, které usnadnily lidskou práci, objevily nové pojmy – dovolená, pojištění, dobery – které by měly zaštitovat život v zaměstnání, ale všechny pojmy a výtvarné objevy byly nesčetněkrát zneužity proti lidem samotným.

Svět se zmítal nepokoje, boje o nová území, cílené vyhlazování celých skupin lidí, přehnal se dvě světové války. Všechny tyto události zpomalily rozvoj společnosti, nastalo období strachu, temna a postupného ztracení ideálů a nadějí v lepší a spravedlivější budoucnost.

Během 1. světové války se rozpadla politicko-společenská struktura celé Evropy. Monarchie jako Rakousko-Uhersko, Německá říše, carské Rusko nebo Osmanská říše se rozpadly. Revoluce v Rusku společnosti ukázala novou formu vlády, komunismus i socialismus se stal nedílnou součástí života obyvatel všech sovětských republik. Nástupnické státy Rakouska-Uherska se snažily přejít k demokratickým formám vedení státu. Díky účasti USA v obou světových válkách se přesunulo těžiště světové politiky, Evropa ztrácela své dosavadní vládnoucí postavení. Nedostatek potravin a léků, bombardování obývaných míst, nasazení žen v doposud „mužských“ profesích – což zapříčinilo jejich emancipaci a volební právo – tisk stále většího množství financí v důsledku rozsáhlých půjček evropských vlád, inflace, nové uspořádání evropské mapy... to vše byly důsledky války, které civilní obyvatelstvo poznamenaly více než kdykoliv předtím. Jedním z projevů vědy a techniky byly zbraně. Do bojů byla začleněna letadla s kulomety a ničivými granáty, nechyběly tanky a nové chemické plynové zbraně. Válka demonstrovala hrůzy moderní techniky zapojené do strategie absurdního ničení; o život přišlo 10 milionů Evropanů, zraněno bylo dalších 22 milionů.

Ničivost první, ale i druhé světové války, zapříčinila nebývalý rozvoj literatury, přestože tyto události způsobily zpomalení citového rozvoje společnosti. Toto období nezůstalo

bez nepovšimnutí spisovatelům. Po skončení této čtyřleté tragédie došlo k navázání na předcházející období a nadále se rozvíjely všechny avantgardní směry. Nejvíc se však uplatnil expresionismus.

Vývoj expresionismu jako literárního a uměleckého směru začal už kolem roku 1880. Jeho popularita začala stoupat ve 20. století, v té době se rozvíjel především v Německu. Tam totiž pro vývoj nastaly mimořádně dobré podmínky. Německo se jako poražená země střetávala nejen s finanční, ale i s psychickou krizí, kterou expresionismus dokáže velmi dobře vystihnout. Samotný termín expresionismus, odlišný od estetického chápání teorie umění italského filozofa Benedetto Croceho, poprvé vyslovil francouzský malíř Julian August Herve v roce 1901 a v literatuře ho roku 1914 začal používat rakouský spisovatel Hermann Bahr.

Roku 1905 v německých Drážďanech vznikla umělecká skupina Die Brücke (Most), která navzdory tomu, že neměla vlastní program, expresionismus velmi ovlivnila. Bylo to seskupení umělců, kteří odmítali klasické dědictví a obraceli se k přírodě. V roce 1913 se skupina rozpadla. S expresionismem se rovněž pojí mnichovská skupina Der Blaue Reiter (Modrý jezdec). Byla založena v roce 1911 a o tři roky později se rozpadla. Její představitelé byli mysticky orientovaní, hledali duchovní pravdu. Obě skupiny zkoumaly destrukci na základě emocí, zobrazování přírodních katastrof, biblických a apokalyptických motivů. Právě díky mimořádnému vlivu a významu těchto dvou literárních seskupení není nouze o vědecké studie ani o popularizační tituly přibližující široké veřejnosti různé polohy tohoto uměleckého projevu. Dvojnásobně to pochopitelně platí v německy mluvících zemích, kde je expresionismus vnímán téměř jako národní produkt.

Jak už je výše zmíněno, po katastrofách, které přinesla světová válka, Evropu ovládla politická a sociální krize. Lidé se cítili osamělí, báli se budoucnosti, byli ztraceni v důsledku vlastní nejistoty. Umělci nebyli schopni najít sami sebe ve světě plném neznámých technologií, ovládaném penězi. Nakonec si vytvořili svět, ve kterém našli úlevu a částečné vysvětlení nedávné historie.

Předpoklady pro vznik expresionismu:

- Nespokojenost s poselstvím naturalismu a psychologismu
- Nesprávné fungování modernismu v době války
- Prosazování návratu ke kultuře, morálce, duchovnosti, mysticismu; všechno jako reakce na společensko-politickou krizi
- Rezignace buržoazního způsobu života
- Pokus o navrácení se k prvotnímu a primitivnímu
- Podpora postojů, tezí, symbolů, stylizace jazyka a jazykových norem vyskytujících se v řecké a římské mytologii
- Nadřazenost pravdy nad estetikou
- Chápání vlastní osobnosti jako prostředku pro vyjádření emocí
- Přejít od formy k obsahu uměleckého díla
- Přesvědčení, že je jen jedno bytí, a sice to duchovní
- Umělec se stává vizionářem-prorokem
- Dualismus ducha a hmoty
- Nejdůležitější zkušeností se stává smyslový zážitek

Zdroje expresionismu

V expresionismu můžeme najít významnou podobnost s romantismem, který vznikl jako vzpoura a reakce proti ohraničenému mechanickému a materialistickému světonázoru v době „Age of Reason“. Z liberálního a radikálního hlediska šlo o jakési volání po svobodě vyjadřování myšlenek založených jak na formě, tak na obsahu. Nespokojenost s nespravedlivou realitou vyjadřoval poukazováním na význam lidské povahy a hledání nekonečna. Následkem toho v romantické poezii nacházíme mystické napětí a v romantickém symbolismu náznaky melancholické tužby. Sny o lásce, představy a nadšení, byly vždy považovány za základní prvky romantického umění, avšak některé ze skupiny takových vlastností jsou srdcem expresionismu. Podobně jako romantismus, byl expresionismus „hlasem“ protestu proti materialistickému chápání moderní technologické a průmyslové společnosti, která ze člověka vytvořila robota a vytrhla jej z jeho vlastní podstaty. Člověk se stal obětí vlastní bezvýznamné a nudné existence, nucen chtít peníze více než štěstí. Obě hnutí kladla důraz na sny, představy a tužby, odkazovala na idealistický přístup k životu, projevovala tužbu po věčnosti a poukazovala na význam nadpřirozena prostřednictvím smrti, která měla sloužit jako brána do velkého neznáma. Romantická touha změnit omezenou a dočasnou existenci v nekonečno a dokonalý svět plný blaženosti se často odráží v expresionistické tvorbě. Podle německého spisovatele Richarda Samuela *„expresionistická touha po prolomení zužujících se hranic omezené reality, zastoupená světem, ve kterém lidé před válkou začali ztrácet víru, je přinutila toužit po smrti, ve které viděli přechod do nadpřirozeného světa.“*¹

Expresionismus také akceptoval množství prvků z předcházejících evropských myšlenkových a literárních směrů. Právě proto expresionistická studia obsahují poměrně hodně naturalistických, realistických, symbolistických, neo-romantických a impresionistických koncepcí. Inspirováni Dostojevského zkoumáním hlubokých a tmavých koutů lidské duše a posílnění Freudovou interpretací nevědomí, se expresionisté rozhodli prolomit bariéry povrchní reality a najít realitu hlubší, která leží pod a za ní. Literatura se na začátku 20. století chce osvobodit od zastaralých ustanovených režimů myšlení a citění, od intelektuálních, ekonomických, náboženských, sociálních a politických formulací, které byly viditelné v tvorbě významných evropských autorů; ti si sice byli vědomi problémů, které jsou důsledkem vývoje vědy a techniky, avšak až expresionisté

---

¹ Richard Samuel and R. H. Thomas, *Expressionism in German Life*, s. 132 (překlad)

byli těmi, kteří se k problémům veřejně přihlásili. Životní díla A. Strindberga, K. Marxe, S. Freuda a C. G. Junga jsou považována za jedny z nejsilnějších, která přispěla ve vývoji expresionismu. Švédský spisovatel August Strindberg psal dokonce expresionistická díla ještě před vznikem tohoto směru. Většina autorů ve svých dílech využívá koncept marxistické třídní solidarity, když hrdinové často nejsou pojmenováni přímo, ale jsou označováni svými sociálními rolemi ve společnosti (otec, dcera, zbohatlík, dělník...)

Vnímaní expresionismu prostřednictvím výkladu jeho různých aspektů je užitečná především pro středoevropskou kulturní oblast, kterou tento směr výrazným způsobem zasáhl. Do té doby byl směr přitom vnímán jako iracionální, fixovaný skrz psychologii národního (tj. německého) klišé; proto bylo těžké jej analyzovat. Vymanit se z područí tohoto výrazného omezení se mu podařilo až analýzou všech jednotlivostí v rámci uměleckého projevu, tj. literatury a filozofie, architektury a výtvarného umění. Pod pojmem „omezení“ chápeme jeho prezentaci prostřednictvím výhradní příslušnosti k německému národu a kultuře. Po potření předsudků a rozsáhlými literárně-vědeckými studiiemi z druhé poloviny 20. století, které se zaměřovaly právě různými sférami expresionismu, se tvrzení o striktní příslušnosti zcela vytratila. A že nejde pouze o regionální, ale stěžejní hnutí pro vývoj umění první třetiny 20. století, už snad v současné době není třeba zdůrazňovat.

Definice expresionismu

Definovat hnutí expresionismu jasně a jednoduše je prakticky nemožné. Význam termínu se v minulosti měnil a často se vztahoval na velmi rozdílná díla a i dneska se pod tento pojem zahrnuje poměrně dost prací, které mají z formálního hlediska zdánlivě málo společného. Natolik odlišná díla by mohla spojovat jejich duchovní poloha, jejich smysl, ale nikdy není jasné, jestli jde o to, co chtěl vyjádřit umělec, nebo o účinek, který ve čtenáři (případně v divákovi) vyvolává. Ve svých počátcích expresionismus představoval vše, co přišlo po impresionismu a naturalismu, tedy celé moderní umění. Takové nepřiměřené rozšíření pojmu nepřineslo žádný užitek. Název, který označuje příliš mnoho, neoznačuje nic přesně. Proto jej kritikové nepřijali. Roku 1914 vyšla kniha německého novináře Paula Fechtera „Der Expressionismus“, ve které pojem definuje jako protiklad impresionismu, obranu intuice před intelektem a citů před řemeslnou zdatností. Podle další

definice je expresionismus postimpresionistický umělecký směr na začátku 20. století, vycházející ze subjektivního idealismu, snažící se ztvárnit nebo vyjádřit vnitřní zážitky a představy, sahající po deformaci skutečnosti kvůli zvýraznění umělecké síly výrazovosti.

Základní znaky

- Pronikavá, tmavá nebo zářivá barevnost
- Deformace a abstrakce
- Prostor bez perspektiv
- Redukce tvarů jen na to podstatné
- Maškaráda
- Očištění a odcizení

Expresionistické drama

Nejpozoruhodnějšími vlastnostmi expresionistického dramatu jsou jeho zvláštnost, fantastické anebo nereálné uspořádání a atmosféra. Všechno je zdeformované nebo zjednodušené, prvky konfliktu jsou více odhalené než zatížené detaily; mluvené dialogy se vyznačují zkráceným stylem. Nejčistější formu expresionismu nacházíme v dramatických dílech Kaisera, Toilera, Sorgeho a Karla Čapka.

Následky první světové války byly ničivé především pro Němce – přišla vlna pesimismu; lidstvo se místo poukázání na příčiny a snaze nastolit pořádek poddalo chaosu a absurditě. V expresionistickém dramatu se realita a nadrealita lehce překrývají, čímž se ztrácejí jednotlivé vlastnosti obou těchto světů a tvoří se realita zabývající se spornými otázkami moderní společnosti jako je buržoazní etika, sex, válka a sociální problémy spojené s mechanizací a průmyslem. Expresionistické drama je symbolické a nedefinovatelné časem a prostorem, hrdina reprezentuje myšlenky, emoce, osud, sociální a ekonomické násilí.

Expresionistická poezie

V poezii směr dosáhl vznešeného a estetického stylu, snažícího se o co nejvýraznější projev, expresi. Básníci v tvorbě často používali dynamický kontrast a deformaci, hyperbolizaci, prvky karikatury a grotesky. V extrémních případech zapomínali na logické vyjadřování a vzájemné závislosti, díky čemuž byl autor vykreslen jako rozdvojená osobnost s halucinacemi, žijící ve světě snů.

Fáze expresionismu

- Výstupní fáze (1885 – 1900), spolu s předčasným vývojem teoretických principů směru; trvala do vypuknutí 1. světové války a příznačné pro ni byly metafyzické a moralizující tendence, vnitřní zážitky a představy jednotlivce.
- za druhou fázi se pokládá období před válkou a během ní (1901 – 1918), revoluční období s přihlédnutím na sociálně-politické problémy; spisovatelé využívají silné kontrasty a dynamičnost. Právě v této fázi zaznamenává expresionismus bouřlivý rozkvět, toto období je označováno jako expresionistické.
- poslední fází je poválečné období, tvořené spisovateli, kteří zobrazovali zážitky z války, všechno zveličovali, skutečnost zachytávali v protestní anebo karikaturní podobě. Fáze končí poklesem expresionismu, do popředí se dostávají surrealistické tendence.

Ztracená generace

K tomuto uskupení zařazujeme autory, kteří na vlastní kůži zažili hrůzy světové války a v dílech se k ní vracejí a odkazují na ni. Válku se jim podařilo přežít, vydali se směrem k domovu, ale lidské běsnění ovlivnilo jejich chování, případně pokřivilo jejich charakter. Ztrácí iluze o životě, mají problém se zařadit do společnosti. Mír pro ně není vysvobození, jeden bez druhého neobstojí – kamarádství v zákopech se pro ně stalo celoživotním závazkem. Pojmenování „Ztracená generace“ se připisuje americké spisovatelce Gertrudě Steinové, u které mladí spisovatelé našli „druhý domov“.

Jejich životní pocity vyjádřil německý spisovatel Erich Maria Remarque, podle kterého je skupina opuštěná, stejně jako děti, ale mají zkušenosti, jako staří lidé. Umí podle něj hrát karty, ale neumí se pohybovat v běžném životě. Přejí si mír... Všechny tyto autory spojovala představa bláznivého světa, ve kterém je minulost dávno pryč a budoucnost je bez perspektiv. Jejich jedinou možností je přiblížit lidstvu hrůzy války, vyjádřit svůj odpor k ní a varovat před dalšími zkázkami.

Po roce 1925 se vliv expresionismu zmenšoval, po nástupu Adolfa Hitlera k moci (1933) bylo toto umění v Německu zakázáno a postupně odstraňováno z galerií a výstav, směr byl označen za „zvrhlé umění“, knihy byly páleny a nové informace o směru se zveřejnily znovu až po roce 1945.

Expresionistická tvorba

Představitelé expresionismu nehledali jednoduchý smysl ani surová fakta. Chvíle, krátký moment impresionistické tvořivosti pro ně znamenala pouze prázdný obal. Nezaobírali se myšlenkami, krizemi a osobními tragédiami buržoazního kapitalistického světa. Pocit se pro ně tvořil v nekonečném rozsahu. Místo radování se z přítomnosti se raději zaměřovali na minulost. Toužili po zážitku, který potrvá. Především, postavili se proti impresionistickému prožívání roztříštěných pocitů. Cítili sílu své osobnosti, snažili se porozumět své podstatě a lidské povaze. Věřili, že lidská existence a její prožívání života je součástí světa tvořeného nebem a zemí, že jsou jejich srdce propojeny se vším, co se děje.

Všechny tyto názory si vyžadovaly vytvoření nového uměleckého světa, který by už neměl nic společného se světem naturalismu, byl by tedy založený na zkušenosti. A aby byl krásný, jednoduchý a aktuální, musel být úplně jiný než svět impresionistů. Nespokojili se s realitou, ve které už bylo vše viděno, řečeno, odhaleno, objeveno a na základě toho i popsáno. Realitu, ve které chtěli žít, museli sami vybudovat. Takto si expresionisté vytvořili skvělé podmínky pro tvorbu uměleckých děl. Nedívali se, ale vnímali, nepopisovali, ale prožívali, neopisovali, ale tvořili. Nezajímali se o to, co stálo přímo před nimi, ale pátrali po tom, co zůstalo ukryto. Vždy se pokoušeli zobrazovat hlubší pohled na běžné jevy, čímž percipient jakoby prožíval majestátnější, zářivější a nekonvenční zážitek místo obyčejného obrazu, který si čtenář vytváří. Expresionisté se ztotožňují s absolutní

pravdou, které mohou dosáhnout pouze spontánním vyvoláním podvědomých vizí, morálních myšlenek a zkušeností.

Hlavní hrdina expresionistických děl se brání proti dekadentní pasivitě, zvětšená potřeba vyjadřování má za následek zvýšení aktivity, nejčastěji v době povstání. Častokrát se stal hrdina obětí války. Nejen té světové, ale i války mezi dobrem a zlem, duchem a hmotou, světlem a tmou, jeho vnitřním a vnějším světem.

Dostává srdce, poddává se realitě, jejíž součástí sice být nemusí, ale ona i tak odráží jeho osobnost. Snaží se uspořádat svůj vlastní život bez kalkulací, logiky, morálky a podmíněnosti, čímž nakonec spojuje svůj vnitřní život s okolním světem ve všech směrech. Konečně začíná rozumět světu, stojí oběma nohama pevně na zemi, chce přijmout nové zkušenosti. Nejdůležitější je psychika postav, stojí nad dějem (dominují pocity bolesti, prázdnoty, zoufalství, skepse, bezmoci a beznaděje).

Evropský expresionismus

Český expresionismus

Česká expresionistická literatura má svůj specifický význam. Kromě jiného byla silně ovlivněna vznikem Československé republiky. Tendence a způsoby tvoření jsou nejviditelnější v tvorbě Karla Čapka a Jaroslava Haška, ale také u Vladislava Vančury, Lva Blatného, Františka Götze a Richarda Weinerja. Nejvíce se expresionismu na českém území věnoval časopis „Host“.

Karel Čapek byl velkým zastáncem humanismu a demokracie, varoval lidstvo před zneužitím vědy a techniky. V mnohých z jeho děl je přítomná neurčitost, například děj alegorických her „Bílá nemoc“ a „Matka“ se odehrává na neurčitém místě a v neurčitém čase. Ústřední témata autorových povídek, komedií, dramát nebo románů jsou příznačná právě pro expresionismus. Touha po věčném mládí, bolest způsobená válkou a ztrátami během ní, nespokojenost s režimem, navíc posilněno patetickými, silnými gesty, pouze umocňuje expresionistický výraz jeho prací. Mezi spisovatelova nejvýznamnější díla patří „R.U.R.“ (Rozumný univerzální robot), jehož příběh se odehrává na neurčitém ostrově, kde žijí a vyrábějí se roboti, kteří sice na první pohled vypadají jako lidé, ale chybí jim to nejdůležitější, lidský cit.

Jaroslav Hašek ve svých dílech podal nejvýstižnější pohled na válku očima obyčejného člověka, válečných bojů se sám účastnil. Jeho prózy jsou postaveny na kontrastech bohatství a chudoby, politické moci a útlaku, svobody a nesmyslných rozkazů, jako první do tvorby přinesl srdečný humor. Proslavil se nedokončeným románem „Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války“. Hlavní hrdina, Švejk, je směšnou figurou, která plní všechny rozkazy, z čehož v konečném důsledku vychází nesmysl, čím autor poukazuje na nesmyslnost války. Hašek využívá autostylizaci, prostřednictvím Švejka vyjadřuje vlastní názory na dobu a společnost. Zajímavá je také taktika vyprávění, události ve válce jsou doplněny příhodami a vzpomínkami z civilního života. Netradičně je použit nespisovný jazyk, objevuje se množství vulgarismů a germanismů.

Do českého expresionismu můžeme zařadit i českou literaturu psanou německy, přesněji tvorbu Franze Kafky. Jako většina expresionistů, i on ve svých dílech využíval vlastnosti a tendence, které přísluší jiným uměleckým směrům. Přikláněl se k existencialismu, surrealismu, k Shopenhauerově filozofii pesimismu, Nietcheho individualitě, nihilismu.

V jeho pracích převládá smutek, deprese, pocit odcizení, samoty a absurdity. Velký vliv na jeho tvorbu měl autorův židovský původ, otcova tyranie, pocity „bezdomovectví“ a přítomnost německého národa v českém prostředí. Napsal jedno z nejslavnějších děl světové literatury, román „Proces o úředníkovi Josefovi K.“; úředník je obviněn, vyslýchán a nakonec i popraven za něco, co měl spáchat, ale co mu až do jeho smrti nikdo nedokázal. Kafka zobrazuje zhoubný vliv anonymního mocenského aparátu na prosté občany. Používá vnitřní monolog, vypravěč nic nekomentuje, pouze děj zachytává. Přítomná je groteska a zveličování, tajemnost, iracionálnost. V díle je užito vícero slohových postupů a útvarů jako jsou řečnický projev, výklad, opis, administrativní postup. Celý román je koncipován jako bludiště, ve kterém je člověk uvězněn, cítí se sám a bojuje s různými složkami společnosti, s politikou, kulturou, právem.

Slovenský expresionismus

Vyvíjel se v období mezi dvěma světovými válkami. Vývoj meziválečné prózy charakterizuje prolínání různorodých směrůvých tendencí. Vzhledem k tomu se slohové formace nevyhranily do „čisté“ podoby, nestihly se plně realizovat a právě proto zasáhly svou složkou široký okruh tvorby. Důležitým aspektem byla lyrizace. Proces lyrizace slovenské prózy probíhal v etapách. J. Gašpar „lyrizoval“ jazykem, Jozef-Ciger Hronský a Milo Urban v tomto smyslu využili postavu – konkrétněji prűnik do jejího vnitřa. Později naturalisté L. Ondrejov a D. Chrobák začlenili lyrismus do všech složek epické prozaické struktury.

Polský expresionismus

Autoři v Polsku vycházeli z předlohy svých německých kolegů, ale naplno začali tvořit až v době modernismu, po konci světové války. Expresionismus měl velký vliv na skupinu okolo časopisu „Zdroj“, vydávaného v Poznani v letech 1917 – 1922. Členové skupiny se snažili vyčlenit expresionistický program.

Charakteristickými znaky pro polské autory jsou pesimistické vize světa, které předpovídají začátky válek, zobrazování lidských pocitů a psychických stavů. Příznačné pro autory bylo vnímat svět jako pozadí konfliktu mezi iracionálním

a racionálním pohledem na něj. Expresionisté odmítají, že umění má svět zachytit objektivně; podstatný je dojem autora. Taktéž nesouhlasí s tezí, že pokrok vede ke štěstí. Snažili se poukázat na vlastní vnitřní svět a pocity. Cílem polských expresionistů nebyla přímá reprodukce společnosti, ale spíše udržení duševní a emocionální zkušenosti, která měla velký význam při pozorování světa. Konvenční krásu požadovali za něco podřadného a destruktivního, protože podle nich se měl umělec snažit o ideologickou a morální hodnotu práce. Do popředí se dostávaly primitivní jevy, obyčejné věci, které byly podle polských expresionistů právě těmi s největší hodnotou, a které se staly nejlepším námětem pro jejich texty. Expresionistické tendence se dají najít už v tvorbě předcházející generace – „Młodej Polski“. Dokazují to například díla Stanisława Przybyszewského, Tadeusze Micińskiego či Jana Kaszparowice.

Ukrajinský expresionismus

Expresionismus psaný ukrajinsky není tolik rozšířen jako v jiných jazycích. Ukrajina nebyla svobodnou zemí a ukrajinský jazyk byl potlačován, do 1. světové války nebyl žádným státem uznán jako oficiální, což ještě zdůrazňovalo už tak špatnou jazykovou a kulturní situaci národa. Nejvýznamnějším expresionistou píšícím ukrajinsky je bezesporu Vasyl Stefanyk se zcela jedinečným způsobem vyjadřování, uznáván a respektován evropskými spisovateli. Jeho novely jsou hojně překládány a čteny po celé Evropě. Kromě Stefanyka se expresionismem částečně zabýval Ivan Jakovyč Franko. Rysy expresionismu se v jeho prozaistických dílech mísí s prvky realismu a naturalismu. Častěji než Stefanyk čerpá témata z měst Haliče, nezapomíná ale ani na venkov. Jeho nejznámějšími romány, které do určité míry expresionismus obsahují, jsou: „Boryslav se směje“ (1880), „Ukradené štěstí“ (1894) a „Základy společnosti“ (1896). Franko byl mimo jiné i literárním vědcem, teoretikem, překladatelem, básníkem, filozofem a folkloristou. Studoval ve Lvově a ve Vídni. Na jeho počest nese jméno Lvovská univerzita. Z expresionismu čerpal i Mykola Hyrovyč Kuliš, který žil ve východní části Ukrajiny, dále také Mykola Platonovyč Bažan ve sbírce „17. hlídka“ (ukrajinsky „17-ий патруль“), vydaná v Charkově roku 1926, rovněž Mykola Chvylovyj, především v prozaistickém díle „Já (Romantika)“, „Elegie“, „Arabesky“, „Život“, „Šlechtné hnízdo“, „Modrý listopad“, „Pokoj č. 2“ a „Legenda“. Expresionismus nacházíme především v básnických dílech Ivana Danylovyče Dniprovského (sbírka „Donbas“), zmínit můžeme i Teodosije

Stepanovyče Osmačka, který emigroval do USA. Takovou měrou, jakou věnoval expresionismu Stefanyk, autora žádný ukrajinsky píšící spisovatel nedostihl. Většina autorů počátku 20. století žijících na území dnešní Ukrajiny byla zastáncem modernismu a nových směrů, ale jejich znaky se mísí a je tedy těžké určit, který konkrétní převažuje.

Historicko-kulturní situace na Ukrajině

Ukrajinský národ prožíval po dobu své historie velké změny, strádání a útlak. Regiony a oblasti Ukrajiny byly dlouhou dobu součástí jiných mocností, které se Ukrajince snažily ovlivnit svou kulturou a vnutit jim svůj jazyk. Na konci 19. století byla převážně ukrajinskojazyčná Halič součástí Rakouska-Uherska s centrem ve Lvově, v něm se ale mluvilo především polsky. Statistiky na konci předminulého století potvrzují, že pro dvě třetiny Lvovanů byla rodnou řečí polština, zbytek městského obyvatelstva obcovalo němčinou, ukrajinštinou a ruštinou, případně jiddiš. Na venkově se mluvilo převážně ukrajinsky. Jazyková situace se především v rakouské části monarchie zlepšovala ve prospěch menšin. Proto byly do popředí předsouvány i slovanské jazyky, kromě polštiny a češtiny se do popředí dostávala i ukrajinština, chorvatština či slovinština. Představitelé literárního světa slovanských národů pořádaly pravidelné slovanské srazy v Praze. Zájem českých čtenářů tehdy zaostalou a „čarovnou“ východní část monarchie vzrůstal. Status ukrajinštiny však neměl tak vzestupnou tendenci jako například čeština či polština. Velkým problémem Haliče byla relativně velká negramotnost, která brzdila psanému rozvoji jazyka. Na začátku 20. století ukrajinsky a rusínsky hovořilo 7,8 % celé monarchie. Vzdělání a gramotní lidé hledali lepší vidinu budoucnosti v zahraničí – jejich novým vysněným domovem se stala především Kanada, která je ve Stefanykových povídkách často zmiňována. Venkované prodali všechn svůj majetek, aby měli dostatek financí na nákladnou cestu; jejich první cesta směřovala do Hamburku, kde se nalodili na trajekty, kterými dopluli za oceán do Ameriky. *„Halič byla nejzaostalejší provincií říše, zemědělskou částí k jejím průmyslovým centrům. 90 % obyvatelstva se zabývalo zemědělstvím. Nejvíce půdy náleželo šlechtě a církvi. Převážnou většinu obyvatelstva (80 %) tvořila zemědělská chudina a bezzemci, kteří se na práci nechávali najímat.“*² V Kanadě dosud žije početná ukrajinská menšina – dnes přibližně 1,2 milionu. Existují tam ukrajinské školy, pěvecké, taneční a divadelní soubory, tržnice, muzea a festivaly. Stěhovali se ale i v rámci monarchie, především do Vídně, za prací. *„Osvobození od nevolnictví v roce 1848, haličtí venkované za obrovský výkup najednou dostali tolik půdy, kolik jim bylo třeba na to, aby garantovali... blížící se výplaty i výdaje. Nakolik všechny lesy a pastviny patřily šlechtě, byli zemědělci pozbaveni možnosti prosperity alespoň v rámci možností svého hospodářství... k nákupu pozemků museli navštívit lichváře, jim samotným a jejich rodinám nezbylo nic, a aby nějak přežili, museli se nechat najmout*

² Історія Української РСР, Київ, 1967, т. 1, с. 483

do služby.“³ Ukrajinská vesnice tehdy byla plná pověr a mýtů, obyvatelé pravidelně navštěvovali řecko-katolické, katolické, evangelické nebo pravoslavné kostely. Živilo je zemědělství, v době sklizně nezřídka pomáhali u velkostatkářů. Postupem času docházeli čím dál častěji za zaměstnáním do města, i když Halič nebyla jednou z nejprůmyslovějších oblastí. Ve školách byla vyučována nejčastěji polština a němčina, výjimečně ukrajinština. Ne každé dítě ji však navštěvovalo. Vedle Ukrajinců, Poláků a Němců žila v okolí Lvova početná židovská menšina, kterou Ukrajinci vnímali negativně – často v jejich (městských) domácnostech sloužily ukrajinské hospodyně, chůvy, kuchařky. Židé většinou vlastnili venkovské hospody, kde sami šenkovali. Byli známí lakotou a lichvářstvím. Museli čelit občasným útokům ze strany většinového obyvatelstva. 1. Světová válka znamenala pro „Haličany“ velké ztráty na životech, značné materiální škody, újmu na zdraví a psychickém stavu. Po roce 1918 se Ukrajinci snažili vytvořit si vlastní republiku, ale po několikaměsíčním snažení se Halič stala součástí nově vzniklého státu – Polska. Území bylo kolem roku 1920 okupováno sovětskými vojsky, ty však po neúspěšném boji byly nuceny stáhnout se zpět na území tehdejšího SSSR. Situace Ukrajinců na Haliči po konci světové války byla podle mého názoru ještě horší než v době monarchie. Ukrajinci jako národ strádali. Slibovaná ukrajinskojazyčná univerzita nebyla otevřena. Poláci strašili venkovany tzv. „Operací Visla“, snažili se veškeré obyvatelstvo polonizovat. Ukrajinština nebyla populárním jazykem, byla utlačována. Ukrajince, kteří propagovali Sovětský svaz nebo se snažili navázat vztahy s obyvateli sovětské USSR, stihl tvrdý trest. I přesto byly zakládány literární spolky, vznikaly nové knihy.

Postavení Ukrajinců v carském Rusku bylo ještě žalostnější než v Haliči. Země byla silně zaostalá, agrární. Privilegovanou společností tvořila šlechta, byrokracie a církev. Od konce 19. století nově bohatí podnikatelé. Obyvatelé byli odkázáni na svá malá políčka. Ukrajinština se na tomto území rozvíjela jen málo, bez jakékoliv oficiální podpory. Po konci první světové války byla založena Ukrajinská národní republika, měla však krátkého trvání. Vznikla Ukrajinská sovětská socialistická republika. Vedoucí představitel státu, Lenin, se snažil oblast zprůmyslnit, na Ukrajinu se stěhovaly miliony lidí ze všech území svazu. Kolem roku 1921 bylo v menší míře povoleno soukromé podnikání a obchod, doba se částečně uvolnila a na krátký čas dostala prostor i ukrajinština. Situace se ale po smrti Lenina a nástupu Stalina změnila. Ten všechny snahy o posílení ukrajinského

---

³ Франко, Іван, Еміграція галицьких селян, Молода Україна, Львів, 1910, с. 56

jazyka zamítl, nastalo další období rusifikace a koncem dvacátých let dvacátého století i období velkého teroru. Stalin se snažil veškeré území, kterému vládl, kolektivizovat, hlavně u Ukrajinců narazil na odpor. Kolektivizaci prováděl násilně, lidem byla zabavována domácí zvířata, obilí, stěhování z místa na místo bylo zakázáno, ale i přesto se hlavně mladí a odvážní lidé tajně do měst přesunovali. tvrdá kolektivizace, posílená velkým suchem a špatnou úrodou, měla katastrofální následky. Vymíraly celé vesnice. Odhaduje se, že od konce 20. let do roku 1933 zemřelo na území sovětské Ukrajiny a tehdy ukrajinskojazyčné Kubáně přibližně 5 – 6 milionů lidí. O emigraci nemohla být řeč, lidé se stěhovali v lepším případě do měst za prací – pokud dostali povolení ke změně bydliště, v horším na Sibiř a do Kazachstánu – nedobrovolně. Na druhé straně Stalin přeměnil většinu ukrajinských měst, nechal postavit nové továrny a domy, byl připraven a zahájen projekt elektrifikace – elektřina byla zpřístupněna lidem skoro v každé vsi. Úroveň školství se výrazně zlepšila, byly postaveny nové budovy sloužící k vyučování a kontrolována pravidelná docházka žáků. V důsledku kolektivizace byla pole sloučena dohromady, velkostatkáři přišli o svůj majetek a byli vyvezeni do táborů nucených prací. Systematicky a cíleně byla likvidována ukrajinská inteligence. Ukrajinskému hladomoru se autoři věnovali až po roce 1953, kdy zemřel Stalin a v Sovětském svazu nastala větší svoboda slova, tisku a projevu.

Chronologie života a tvůrčí činnosti Vasyla Stefanyka

- 14.5.1871   narozen v obci Rusove (Русове) – Ivano-Frankovská oblast – v rodině zámožného sedláka
- 1878 – 80   docházka do místní základní školy
- 1880   přestupuje do druhé třídy městské školy v Sňatyni
- 1883 – 90   navštěvuje polské gymnázium v Kolomyji a začíná se literárně projevovat
- 1886   pomáhá se založením první čítárny v Rusovu
- 1887   stává se členem tajného seskupení ukrajinské mládeže, jaké na gymnáziu vzniklo; členové vydávají časopis „Sbírka“ (Збірка) a organizují literární večery
- 1890   první projev Stefanyka v tisku – článek „Жолудки наших робітних людей і читальні“, za který byl vyloučen z kolomyjského gymnázia; setkání s Ivanem Frankem ve vsi Nahujevyčy (Наруєвичи); přechází na gymnázium v Drohobyč⁴ (Дрогобич)
- 1892 – 00   po absolvování drohobyčského gymnázia odchází do Krakova, kde na tamější univerzitě studuje na lékařské fakultě; seznamuje se s polskými spisovateli
- 1895   aktivně se účastní voleb na Haliči – je vězněn za agitačně-propagandistickou prosocialistickou činnost; Stefanykův otec synovo činnost v politice kritizuje, rozhodne se dále jej nepodporovat ve studiu
- 1896   kvůli nedostatku financí si nemůže nechat dovolit vydávat vlastní časopis
- 1897   v bukovinském časopise „Pracja“ (Праця) jsou vytištěny první Stefanykovy novely: „Vyvodyly z sela“ (Виводили з села), „Lyst“ (Лист), „Pobožna“ (Побожна), „U Korčmi“ (У корчмі), „Stratyvsja“ (Стратився), „Syňa knyžečka“ (Синя книжечка), „Sama-samiska“ (Сама-саміська)

---

⁴ Drohobyčské gymnázium si autor nevybral náhodou – ve městečku žil a učil se Ivan Franko

- 1898 návštěva ukrajinské impresionistky Olhy Kobyljanské, která později Stefanykovy povídky překládá do němčiny
- 1899 v Černivcích vychází první sbírka novel „Syňa knyžečka“
- 1900 ve Lvově vychází autorova druhá sbírka novel „Kaminnyj chrest“ (Камінний хрест); Ivan Franko sbírku hodnotí velmi kladně, jeho komentář vychází v časopise Slovanský přehled v Praze; Stefanyk zanechává studia a po smrti matky se vrací na rodnou Ukrajinu; toho roku se usmiřuje s otcem, se kterým se rozešli v důsledku rozdílných politických názorů
- 1901 Skupina „Ukrajinsko-ruský vydavatelský spolek“ (Українсько-руська видавнича спілка) vydává třetí sbírku „Doroħa“ (Дорога) – Franko autora hodnotí opět velmi kladně a označuje jej jako druhého největšího ukrajinského spisovatele, hned po Ševčenkovi
- 1903 Stefanyk se v Poltavě účastní odhalení pomníku Kotljarevskému, seznamuje se s Lesjou Ukrajinkou, Mychajlem Kocjubynským a dalšími
- 1904 autor se žení se svou dávnou přítelkyní Olgou Tamorakovou; stává se hospodářem a žije v domě rodičů nevěsty
- 1905 vychází čtvrtá sbírka „Moje slovo“ (Моє слово)
- 1907 v Petrohradě vychází v ruském překladě sbírka „Rasskazy“ (Рассказы)
- 1908 obyvatelé „Pokuttja“⁵ (Покуття) volí Stefanyka svým zástupcem do rakouského parlamentu (mandát do roku 1918)
- 1909 další část Stefanykových novel a povídek přeložena do češtiny (František Votruba) a do běloruštiny; toho roku se s rodinou stěhuje Rusova
- 1914 umírá jeho manželka Olga, se kterou má tři syny; v Kyjevě vychází druhé vydání sbírky „Synja knyžečka“; vychází anglické překlady jeho děl

---

⁵ Historicko- geografický region na Ukrajině, v dnešní Ivano-Frankovské oblasti

- 1916 po několikaroční pauze se autor znovu pouští do tvůrčí činnosti, vznikají novely „Ditoča pryhoda“ (Діточа пригода), „Marija“ (Марія); chvíli pobývá ve Vídni, vychází německé a maďarské překlady
- 1918 světová válka otřásá Stefanykem, po několikaleté pauze se v něm probouzí chuť psát; k publikování jej nutí i přátelé ve Vídni
- 1919 v Kyjevě vychází sbírka děl „Opovidannja“ (Оповідання); jako člen halické delegace jede do Kyjeva na Den sjednocení Ukrajiny⁶ (západní a východní)
- 1921 – 22 vznikají novely „Pistunka“ (Пістунка), „Суну“ (Сини); v průhu 20. let se jeho próza objevuje nejen na Haliči a po celém Polsku, ale nově také v SSSR
- 1925 dopisuje novely „Morituri“, „Did Tryc“ (Дід Триць), „Vojenni škody“ (Воєнні шкоди)
- 1926 ve Lvově vychází pátá sbírka „Zemlja“ (Земля), která obsahuje válečné a poválečné novely
- 1927 třicetileté jubileum autorovy literární činnosti v Sovětském svazu; příčinou špatných politických vztahů mezi Polskem a SSSR je mu zakázána účast na akci; téhož roku jsou uvězněni Stefanykovi synové – za údajnou propagandu socialismu na Haliči
- 1930 počátek těžké nemoci – ochrnutí pravé části těla
- 1931 při příležitosti svých šedesátiletých narozenin píše stefanyk paměť „Trochy avtobiohrafiji“ (Трохи автобіографії)
- 1932 – 36 žije ve své rodné vsi Rusove, málokdy ji opouští
- 7.12.1936 po dlouhé a těžké nemoci Vasyl Stefanyk umírá
- 1971 při příležitosti stoletého výročí od narození Vasyla Semenovycze Stefanyka jsou na Ukrajině ve Lvově, v Rusově, v Horodku a v kanadském Edmontu

---

⁶ Ukrajinsky „День соборності України“; koná se 22.1., od r. 1999 uznán oficiálně jako svátek

vztyčeny pomníky k poctění autorovy literární a publikační činnosti; autorovo jméno nesou ukrajinské ulice a například také knihovna ve Lvově; v Krakově je odhalena památeční tabule na domě, ve kterém autor během svých studií přebýval

Společně s Lesem Martovyčem a Markom Čeremšynou založili tzv. „Pokutskou trojici“ („Покутська трійця“). Trojice se pravidelně schází a diskutuje o literární, kulturní a společenské situaci na Ukrajině a v Evropě

Podle slov Mykoly Ljaška mnoho stran jeho (Stefanykových) novel „*tolik ovlivňuje, že snad ruce Stefanyka řídila něžná a bezelstná ruka Tarase Ševčenka, neboť Vasyl Stefanyk ty stránky psal s takovým cítěním, jakoby psal poprvé i naposledy.*“⁷

Vasyl Stefanyk se o svém psaní vyjádřil: „*Mám rád mužiky za jejich tisíciletou tvrdou historii, za kulturu... Za ně já budu psát a pro ně.*“⁸ Pro mužiky měl slabost i Marko Čeremšyna: „*Mezi mužiky celého světa je ten náš v nejhorším postavení, z jakého nemůže najít východ. Doléhá na něj stále jiná a stále krutější forma nevolnictví... A nikdo jej nelituje, nikdo mu nepomáhá, naopak – každý ho zneužívá...*“⁹

---

⁷ Василь Стефаник у критиці та словах, Київ, 1970, с. 429. (překlad)

⁸ Повне зібрання творів у трьох томах, Київ, 1949, т. 3, с. 153 (překlad)

⁹ Черемшина, М., Стефаникові мужики, Твори, Київ, 1960, с. 302 (překlad)

Specifika prózy Vasyla Stefanyka

Ve své práci jsem se zaměřil na prozaickou sbírku Javorové listí (ukrajinsky Кленовые листья), která obsahuje 37 novel a povídek, ty se odehrávají v rozmezí od konce 19. století do druhé dekády století 20. Děje nezapomenutelných příběhů se odehrávají na území dnešní Ukrajiny ve Lvovské, ivano-frankovské, zakarpatské a černivecké oblasti. I když se Stefanyk během studia v Krakově seznámí s polskými spisovateli – později blízkými přáteli – a vesnice, ve které se narodil a vyrůstal, byla součástí tehdejšího Polska, vždy se zastával a obhajoval zájmy ukrajinsky mluvících haličských venkovanů. Vytvořil si specifický způsob vyjadřování myšlenek, evropskému expresionismu přispěl svou originalitou a nezaujatostí. Drtivá většina jeho próz se odehrává výhradně na venkově, jen výjimečně na městském bazaru nebo v ulicích velkého města (například v povídce Pohřeb, Podivný panáček nebo sebevražda). Popisuje život Ukrajinců, Rusínů i Huculů; objevují se i Poláci, jsou chápáni negativně – většinou vystupují jako bohatí pánové, učitelé, četníci a všeobecně jako státní úředníci; Ukrajinci stojí v podřadné roli – neznají zákony, platí vysoké daně, velkou roli hraje i značná negramotnost populace. Venkované jsou utlačováni. Zajímavé je podle mě srovnání situace na našem území, postavení Čechů v období Rakouska-Uherska, kdy prim hráli Němci, a po vzniku československé republiky, kdy se role zcela obrátily a Němci se stali „utlačovanou“ menšinou – oproti Ukrajincům ale měli značná privilegia. Židé jsou v očích ukrajinských vesničanů vnímáni možná ještě negativněji než Poláci, je zřetelný značný antisemitismus, hojně rozšířený mezi populací. Autor se nevěnuje přílišnému popisu přírody a všeobecně okolí, ale i tak je jeho projev přesný, výstižný a dostačující. Postavy jsou postaveny často do role kontrastů – boháč proti chudákovi, žena proti muži, dítě proti rodiči, mladý člověk proti starci. Stefanyk se zabývá pouze problémy ve společnosti, případně v rodině. V případě, že jsou vztahy mezi lidmi dobré, je nepopisuje. V opačném případě se snaží nastínit příčiny současných neshod (například v novele Pobožná nebo Lesova rodina). Varuje se moralizování, je nestranný, i když je zřejmé, že příběhy jeho hrdinů se staly v jeho blízkém okolí. Novely nám přibližují tehdejší způsob života na venkově, zvyky a tradice, každodenní práce, často je zmiňována dřina v období žní. Vnímá i hierarchii lidí, kteří do značné míry ovlivňují chod vsi. Jedná se především o starostu, kterého Stefanyk často popisuje jako bohatého a nekompromisního člověka, snažícího se z chudých lidí vymámit co nejvíce peněz, dále poukazuje na jednání kněze, který poučuje a moralizuje lidi ve vsi, vyčítá jim způsob života, zatím co sám porušuje desatero přikázání a často je spojován s obžerstvím. Menší

význam měl ve vesnickém prostředí učitel, babky kořenářky a zařikavačky. Několikrát je vzpomenut i lékař a lékárník, kteří žijí ve městě a za kterými jsou vesničané v případě nemoci povinni dojet. Milenecké páry se v žádné novele neobjevují, nenajdeme ani bezstarostnou lehkost radostného života zasazenou v napínavé zápletce. Svým způsobem tragicky hodnotí skutečnost, dovede vyzdvihnout i lidské city a mezilidské vztahy. Detailnější popis Stefanyk věnuje různým polním pracím na poli, na zahradě či v domě, ale i hospodářským strojům nebo zapřažení koně; vyzdvihuje tím podle mě lásku obyčejných prostých lidí ke svým příbytkům, ale hlavně k půdě, čímž poukazuje na radost z dobře odvedené práce nebo bohaté sklizni – to dnešní generace nedovede zcela pochopit. Častým námětem je lidská bezmoc všech věkových generací. Můžeme se ponořit do děje a vžít se do situace rodičů, kterým vážně onemocnělo dítě a přemýšlí, zda utratit všechny své úspory za lékaře, nebo jej nechat ležet nemocné bez povšimnutí a čekat na zázrak. Dočteme se i o chudých dětech (v lepším případě manželských), které nemají žádnou perspektivu, mají hlad, je jim zima, jsou špinaví a neoblečení, není jim věnována dostatečná pozornost, bez možnosti získání vzdělání, smířených se skutečností, že co nejdříve opustí rodný dům a budou vyhnány do služby, aby se rodiče nemuseli starat o další hladový krk a získali nějaké peníze od sedláků, kteří jejich děti vyženou pást dobytek a nechají je přespat v jeslích ve chlévě. Poznáme i venkovany, které dunutily opustit svůj rodný dům dluhy nebo také válka. Dalším námětem je stáří – bilancování svého života, pocit starých lidí, že už nejsou potřební a jsou překážkou pro mladé, se kterými sdílí společnou domácnost a jídlo. Čekají na smrt jako na vysvobození. Značnou roli ve Stefanykových prózách hraje i folklor. Autor zmiňuje i tehdejší fenomén – emigraci a naději v lepší budoucnost v zahraničí, hlavně v Kanadě. Dalšími náměty je kromě časté absolutní bezmoci, stáří a smrti nemoc, nesvoboda, zatracení, potupa, pocit ukřivdění a nespravedlivosti.

Oficiálně jsou jeho krátká prozaistická díla označována jako novely, ale často se jedná o povídky a rozdíly mezi povídkami a novelami se ve Stefanykově podání stírají.

O Stefanykovy povídky projevil zájem už na počátku 20. století české deníky a časopisy, především Procházka Moderní revue a Neumannův Nový kult. V roce 1905 v Praze vyšlo samostatné vydání povídek.

Kromě expresionismu autor pracuje i s impresionismem, neorealismem, dekadencí a symbolismem.

- **Impresionismus** – v literatuře se projevuje především větším zhudebněním verše a zesílením funkce lyričnosti; bývají popisovány nálady, dochází k vyjadřování v náznacích. Impr. se objevuje především v poezii.
- **Neorealismus** – vykládá realitu takovou, jaká opravdu je, nic navíc nepřidává, nic neubírá
- **Dekadence** (česky úpadek, rozpad) – navazuje na romantismus; specifickými jsou pocity nudy, prázdnoty, zklamání a beznaděje
- **Symbolismus** – umožní čtenářskému publiku uhodnout tajemství, které se ukrývá hluboko, v nitru

Ve svých povídkách Stefanyk užívá nářečí jednotlivých vesnic a dialekt oblasti Pokuča (Покуття)

- **Nářečí** – „*Je nejdrobnější dialektová jednotka; může se užívat v jednomu nebo několika obývaných místech, a naopak, několik nářečí se může objevit na jednom obývaném místě.*“¹⁰
- **Dialekt** – „*Skupina jednotypních nářečí, která se od ostatních skupin nářečí odlišují pevnými jazykovými zvláštnostmi, které se projevují ve fonetice, morfologii a lexice.*“¹¹

„*Pokutský dialekt v systému jihozápadních nářečí ukrajinského jazyka představuje zvláštní roli. Stanovuje systém zahrnující prvky bukovinských, huculských, bojkivských, naddnisterských a podilských nářečí. Pokutská nářečí se objevují v místech mezi Dněstrem a Karpatami a mezi Ivano-Frankovskem a řekou Čeremoš.*“¹²

V povídkách se objevují také germanismy, polonismy a dokonce i bohemismy (např. kabát).

---

¹⁰ Українська Радянська Енциклопедія, Київ, 1982, т. 3, с. 74. (překlad)

¹¹ Українська Радянська Енциклопедія, Київ, 1982, т. 3, с. 74 (překlad)

¹² Жилко, Ф. Т., Нариси з діалектології української мови, Київ, 1966, с 59 (překlad)

Analýza povídek Vasyla Stefanyka

Do své práce jsem zakomponoval i povídky, které mě nejvíc zaujaly, a ve kterých jsem objevil nejvíce znaků expresionismu.

Novina

Novela se odehrává jako ve většině próz na venkově, otec Hryc Letjučij je již dva roky vdovcem, vychovává dvě dcery. Starší Handzuňu a mladší Docku. Po matčině smrti se rodině daří bídne. Nemají co jíst, chybí finance ani na oděv, ani na palivo. Otec se trápí, z neštěstí obviňuje okolní svět, dokonce mrtvou ženu – vyčítá jí, že opustila rodinu a dcerám, že jsou ještě stále živé: „*Vyklopila vás a nechala mi vás tu na krku, bodejž ji země vyvrhla!*“¹³ Dcery jsou ale na nadávky a proklínání zvyklé. Otce popadne vnitřní nutkání dcery zabít. Ve smrti vidí spasení, únik do jiného, „lepšího“ světa, osvobození od trápení a neštěstí. Je přesvědčen o tom, že smrt je snazší než život. S myšlenkou se trápí několik dní, nocuje u sousedů a neodvažuje se přijít domů. Jedné noci se ale odhodlá, odvede dcery z domova a vede je k řece. Mladší Docku hodí do řeky a ta se utopí, starší po jejím prosení nechává naživu, varuje ji ale před těžkým životem ve službě a nejistou budoucností: „*Budeš od malička třít bídu a potom půjdeš za chůvu k židům a znova budeš mít bídu. Jak chceš.*“¹⁴ Popisuje dceři cestu do vsi a dává jí instrukce, co má říct lidem, kteří ji u sebe nechají přenocovat. Sám ale neví, jak se má zachovat – jestli se také utopit nebo jít do města, přiznat se a nechat se zatknout. Sebevraždou by se zbavil odpovědnosti za svůj hříšný čin. No nakonec volí druhou možnost a vydává se směrem k městu. Ví, že za svůj čin bude tvrdě potrestán a odsouzen.

Jako v každé novele autor zůstává nestranný, nemoralizuje ani neodsuzuje otcovo jednání. O nejdůležitějším bodu děje – vraždě – se dozvídáme hned na začátku novely, tato informace se šíří vsí jako „novina“. Ruší tím tedy logickou posloupnost děje pomocí retrospektivy. I když své dcery vdovec miluje, donutí je k tomuto východisku okolností, bezmoc a vědomí, že není v jeho moci změnit osud dcer. V té době navíc neexistuje žádné sociální zabezpečení.

---

¹³ Stefanyk, V., Javorové listí, Vyšehrad, 1978, s. 42

¹⁴ Stefanyk, V., Javorové listí, Vyšehrad, 1978, s. 43

Anděl

Stará Tymčycha, vdova, sedí před domem, zahřívá ji sluníčko. Cítí se osaměle, má pocit, že s ní nikdo nepromluví. Uvědomuje si, že je stará a nepotřebná a myslí si, že oni nikdo nestojí a že by se všem ulevilo, kdyby zemřela. V duchu vede dialog se svým mrtvým mužem. Když žil, byla selkou, teď už silné postavení v domě nezaujímá. Vyčítá jemu, i sobě, že celý život tvrdě pracovali, odpírali si jídlo, aby měli více pro děti a necítí teď žádný vděk. Lituje, že spolu našetřené peníze neutratili a více se v životě neradovali. Žena si uvědomuje své pošetilé chování a konstatuje, že přemýšlí jako dítě a že se všichni nemohou věnovat pouze jí: „*Starý člověk má doopravdy rozum jako dítě. Namlela jsem toho, že bych se měla do krve stydět před tím sluncem nebeským! Oni přeci, chudáci, mají svoje děti a musí se o ně starat, a ty, bábo, buď ráda, že dýcháš. No zkrátka, darmo mluvit, starý člověk – dětský rozum.*“¹⁵ Žena vchází do domu a prohlíží si světnici. Odemyká svou truhlu a kontroluje své osobní věci, které má nachystány do hrobu. Vzpomíná na manželův honosný pohřeb, na boty, které jí nebožtík na jarmarku koupil. Přemýšlí i o svém pohřbu, potom se její vzpomínky vracejí do mládí, když vychovávala své děti, když šla na jarmark, na kterém koupila obraz s andělem. Konstatuje, že svatý obrázek v domě zůstane ještě dlouho po její smrti a zůstane vzpomínkou na ni.

Námětem této novely sice není žádné tragické téma, ale poukazuje na stáří, popisuje starou paní, která se cítí být osamělá a nepotřebná, její největší starostí je, aby měla zapálenou svíčku, až bude umírat, aby měla do rakve přichystané hezké oblečení, a aby měli vesničané na jejím pohřbu co jíst a pít, aby vyhrávala muzika. Oceňuji Stefanykův skvělý pozorovací talent, schopnost zachytit myšlenkové pochody starého člověka, i když byl tou dobou mladý. Myslím si, že starosti a úvahy starých lidí se výrazně nezměnily ani dnes.

Sama samotinká

V domě leží na zemi na pytli umírající stará žena, je osamělá, děti jsou v práci, nemohou si dovolit starat se o ni. K jídlu dostala krajíc chleba a vedle ní stojí džbánek s vodou. Místnost je plná much, které sedají na chleba a potom na stařenin obličej. Je slabá, nemůže je od sebe odehnat. Světnici ozařují sluneční paprsky, žena může rozpoznat, kolik je hodin. Stařena hledá džbánek, ale nemůže se pro něj natáhnout. Zobrazují se jí přízraky v podobě různých čertů a ďáblů. Chce se pokřižovat, ale malí čerti jí v tom brání, prudce se pohne,

---

¹⁵ Stefanyk, V., Javorové listí, Vyšehrad, 1978, s. 46

narazí hlavou do stolu, vytrykne jí krev a okamžitě umírá. Mouchy pijí krev staré ženy a roznáší ji po celé světnici.

Čekání na smrt jako na vysvobození od stáří a nemohoucnosti.

Kamenný kříž

V centru dění stojí Ivan Diduch, hospodář. Je trochu podivínský, ale čestný a pořádný člověk. Má rád práci na poli, je na sebe právem hrdý. Celý život obhospodařoval málo úrodné pole, které leží v kopci, nahoru musí vyvážet hnůj, pracuje se svým koníkem. Lidé ho přezdívali „Přeražený“. To proto, že ho v minulosti profoukl vítr, on onemocněl a od té doby – navíc z těžké dřiny – má ohnutá záda. V mládí byl na vojně a po návratu domů našel zanedbanou chalupu, jeho rodiče zemřeli. Ivan opravil chalupu a obdělával dříve neúrodné pole. Má k němu tak hezký vztah, že na jeho horním konci dokonce vybudoval kamenný kříž, památku na něj a na jeho ženu. Kopec, na kterém tvrdě pracoval, ho připravil o zdraví. Kostel navštěvuje pouze o Velikonocích a nemá rád, když do dvora vlezou slepice a začnou rozhrabávat hnůj. Je schopný je potom i zabít. U oběda sedí na lavici jako čeledín, nikdy u stolu jako hospodář. Zdůvodňuje to: „*Byl jsem čeledínem, potom jsem deset let kroutil vojnu, stůl jsem nepoznal a tak mi u stolu neleze jídlo do huby.*“¹⁶ Do Ivanova domu přichází hosté. Přišli se s Ivanem, jeho ženou a syny, rozloučit. Ivan totiž prodal všechnu majetek – na přání synů se stěhují do Kanady. Připíjí si s pozvanými hosty, vzpomíná na staré časy, vyčítá manželce a synům, že ho přemluvili k tak daleké cestě. Prosí sousedy, aby za ně nechali v budoucnu odsloužit mši a ať každý rok svěcenou vodou pokropí Ivanův kamenný kříž na poli – po něm se totiž Ivanovi bude nejvíce stýskat. Opíjí se s kamarádem Mychajlem, následuje rozloučení se sousedy, přicházejí muzikanti a sousedé vyprovázejí Ivanovu rodinu až na kraj vsi, odtud už pokračují sami na vlak.

V novele se neodehrává žádná zápletka ani výrazný konflikt. Objevuje se téma emigrace – Ivanovi synové jsou vzdělaní, mají větší možnost najít za oceánem uplatnění. Jedna z nejrozsáhlejších Stefanykových novel, je rozdělena na sedm částí. Více než v jiných novelách autor popisuje přírodu – to proto, aby ještě více vyzdvihl přilnutí Ivana s přírodou a jejich vzájemné působení na sebe. Bojí se sice daleké cesty na stáří, ale vyhoví přání rodiny, myslí na budoucnost svých synů.

---

¹⁶ Stefanyk, V., Javorové listí, Vyšehrad, 1978, s. 9

Javorové listí

Ve světnici sedí hospodář domu Ivan, kmotří a kmotry, na peci sedí Ivanovy děti Semen, Kateřina a Marie. Je večer. Ivanova žena porodila, syna Vasylka, ale během porodu vážně onemocněla. Hospodář netuší, co si počne. „*Vidíte, jaká to na mě přišla pohroma zrovna o žních, kdy je nejvíc práce. Nevím, na mou duši nevím, jak to teď u nás bude. Mám nechat pole a ošetřovat ženu a vařit dětem, nebo je tu mám všechny svěřit lásce boží a sám o hladu mávat kosou? Jinak už to asi nepůjde, v týhle době do chalupy nikoho nedostanete ani za velký peníze.*“¹⁷ Naříká a lamentuje nad svým osudem, nad tím, že má tolik dětí a nedovede je všechny uživit. Žena mezitím leží v posteli a musí vyslechnout Ivanovy nadávky. Stěžuje si i na kněze, které káže lidem, jak se mají chovat a vychovávat své děti, vesničané přitom mají moc práce a v těžkých situacích jim nepomůže nikdo. Ivan se podivuje nad tím, že děti ještě nezemřely hlady, tvrdí, že neví, co se s nimi celý den děje, když je on celý den na poli a žena leží, otevřeně říká, že se těší, až jeho starší děti povyrostou a půjdou do služby, aby se jich zbavil. Uvidí je jen v neděli a děti mu přinesou vydělané peníze. Později svých krutých slov lituje, zastává se dětí, ujišťuje, že je miluje. Zmiňuje i možnost emigrace do Kanady, ale na dalekou cestu nemá dostatek financí. Ivan se vypovídá a hosté odcházejí domů.

Ráno se hospodář vydává na pole a děti zůstávají v domě s matkou. Děti jí na podlaze, snaží se získat matčinu pozornost, ale ta má co dělat, aby bolesti nezačala křičet. Pobízí nejstaršího syna Semena k vykonání nejpotřebnějších domácích prací. Sama dětem spravuje košile, nakládá okurky a vaří oběd. Syn Semen asistuje matce, jeho nová role v domácnosti se mu líbí. Cítí se být velký a potřebný. Odnáší otci na pole oběd. Na ulici dává pozor na psy, aby ho nepokousali a aby se mu nerozlil boršč, který nese v konvici Ivanovi. Jeden ho pronásleduje, Semen ho krmí kulešou (kukuřičným pokrmem).

Novela pokračuje o tři dny později. V domě leží matka a nemluvně, na podlaze jedí děti. Ivan přikázal Semenovi odnést malého Vasylka k sousedce Vasylyše, aby ho nakojila. Prikazuje proto mladším sestrám, aby se najedly a byly ticho. Matka je vzhůru, Semen jí nabízí housku a vodu, ona jídlo odmítá. Nad její postelí krouží mouchy a ona cítí, že brzo zemře. Nejspíš to pochopil i nejstarší syn: „*Táta ještě uhnět svíčku a řek', že kdybyste umírala, abych vám ji dal do rukou a rozsvítil. Ale když já nevím, kdy vám ji mám dát?*“¹⁸

---

¹⁷ Stefanyk, V., Javorové listí, Vyšehrad, 1978, s. 21

¹⁸ Stefanyk, V., Javorové listí, Vyšehrad, 1978, s. 28

Matka pláče, Semen ji ale ujišťuje, že Ivan ráno plakal taky. Matka cítí, že už nevydrží naživu do večera, než se její muž vrátí z pole, proto mu děti mají vyřídít, aby se k nim choval slušně, aby se měli všichni moc rádi a stáli vždy při sobě. Umírá...

Kromě námětu bezmoci, nemoci a smrti se znovu objevuje námět možné emigrace, ale také zmínka o církvi – konkrétně o knězi, který, jak se říká, „káže vodu a pije víno“. Podle mě jeden z nejděsivějších a nejsmutnějších příběhů.

Matka

Matka, Stará Veryžka, jde na navštívit svou dceru, přemýšlí o letošním úrodném podzimu, všimá si, že se letos dobře najedly i chudé děti. Dojde do dceřina domu, pozoruje ji a pomyslí si, jaká je to krasavice. Napomíná ji, že její syn tráví více času s ní a s dědou než s matkou. Veryžka dceru prosí, aby jí uvařila čaj z Ruska, který dostala od svého nového nápadníka a zároveň jí přikazuje, aby jí podala všechny další dary, které od něj dostala. Drahé látky, plátno a sukňě hází do pece. Obviňuje dceru z prostituce a osočuje ji, že místo toho, aby myslela na svého muže, který bojuje ve frontě a daří se mu bídňě, opcuje s Rusem. Matka od dcery Kateřiny vyžaduje těžký trest: „*S tvým životem mezi náma už je, holka, konec, už jsi pro nás všechny cizí. Nasyp si tady tenhle prášek do moskevského čaje a hned odčiniš svůj hřích. Já tě krásně oblíknu, vystrojím ti ještě krásnější pohřeb, a ty tak smeješ hanbu z nás starých i ze svého dídčete.*“¹⁹ Kateřina udělala, co matka poručila – potom se jí vesničané vyhýbali, donutila totiž dceru k sebevraždě. Vesničané se jí stranili, ale ona na ně křičela: „*Když moje Kateřina ještě žila, každý den vás ke mně přicházelo nejmíň sto, abyste mi řekli, že celé vesnici udělala ostudu, že se svým Moskalem bere lidem nejlepší koně, že donáší, kdo má peníze, že se kurví v židovských peřinách a chrastí kradenýma korálema. Můj starý nevkročil celé týdny do sednice a nemoh' si kleknout před svatý obrazy, protože vás byla vždycky plná chalupa a svýma nehtama jste nám rozdrápávali srdce. Teď, když jsem ji vysadila na větev, jste najednou učiněný milosrdenství. Co byste ode mě chtěli, vy divá zvěři? Počkejte, jen co trochu odchovám jejího chlapce, půjdu za ní, vy bestie!*“²⁰

Náměty jsou válka, donašečství, rozpolcená osobnost. Objevují se zde i vulgarismy.

---

¹⁹ Stefanyk, V., Javorové listí, Vyšehrad, 1978, s. 135

²⁰ Stefanyk, V., Javorové listí, Vyšehrad, 1978, s. 136

Závěr

Evropský expresionismus vyzdvihl nové autory, některá jejich díla se zaryla hluboko do paměti čtenářů. Směr obohatil literární společnost spektrem nových způsobů tvoření a vyjadřování, názorů, způsobů života. Stefanykovi se podařilo něco zcela výjimečného. Prostřednictvím svých novel nás obeznámil nejen s těžkým životem venkovanů ukrajinské Haliče, ale i s jejich zvyky, kulturou, uvažováním a jednáním. Autorovi se dokázalo podařit to, o čem sní každý, kdo se snaží ve svém oboru uspět – stal se „mistrem svého oboru“. Podle mého názoru by žádný z jiných modernistických směrů nedovedl tak reálně nastínit život bídých lidí; ač pocházel z bohaté rodiny, měl skvělý pozorovací talent. I když se sám Stefanyk nehodnotil jako profesionální spisovatel, sklídl od ukrajinských a evropských literárních kritiků kladné hodnocení a velký ohlas. Psal s láskou k místním lidem, k rázovitému regionu a k národu, ke kterému se vždy hlásil. V centru autorova zájmu se stal člověk, přesněji „mužik“. Možná neplánovaně přispěl k rozvoji modernistických směrů a všeobecně literatury na Ukrajině. Dodnes se těší velké oblibě národa. Jeho povídky byly přeloženy do němčiny, angličtiny, polštiny, češtiny, ale i maďarštiny, bulharštiny, slovenštiny a běloruštiny.

Myslím si také, že expresionismus je blízký i všem Čechům, kteří se pyšní odkazem Karla Čapka a Jaroslava Haška.

Summary

Theme of the presented bachelor work is Expressionism in the work of Ukrainian Vasyl Stefanyk on the background of contemporary historical-cultural situation. The main goal of the work is to find a contribution and role of expressionism in literature in 20th century. The work begins with a description of political and cultural situation in Europe, reasons and presumptions of formation of the expressionism. I marked out its basic characteristics and periods. I described the expressionistic drama and poetry, Lost generation, czech, slovak, polish and ukrainien expressionism and its main representatives. Work continues with a sketch of status of the culture and population. After that, there is a chronology of Vasy Stefanyk's life, and activity, specifics of his prose, analyse of his six short stories and the conclusion.

Резюме

Темою бакаларської роботи – Український експресіонізм у творчості Василя Стефаника на тлі історично-культурної ситуації. У своїй роботі я старався знайти перевагу та роль в літературі двадцятого століття. Твір містить введення, далі продовжується описом політичної та культурної ситуації в Європі, причинами початку експресіонізму та припущеннями його виникнення. Я намітив основну характеристику, експресіоністичну драму та поезію, три основні символи наряду, чітко згадав Втрачене покоління, різниці між чеським, словацьким, польським та українським експресіонізмом та його головних представників. Робота продовжає окресленням стану культури та мешканців, далі переслідую хронологію життя та творчості Василя Стефаника, пишу про специфічність його творів-проз, аналізую шість оповідань автора. Робота закінчується коротким висновком.

Seznam použité literatury

- KOBR, Jaroslav. *Vývoj světové literatury*. Praha: Orego, 2011, 175 s. ISBN 978-80-86741-98-7.
- TRIVERS, Martin. *European Literature from Romanticism to Postmodernism: a reader in aesthetic practise*. London: Continuum, 2001, 348 s. ISBN 0926447481.
- LUKACS, Georg. *Studies in European Literature*. London: Merlin Press, 1950.
- CHIARI, Joseph. *The Aesthetics of Modernism*. London: Vision, 1970. ISBN 0854781722.
- RAKUŠANOVÁ, Marie. *!Křičte ústa!*. Praha: Academia, 2007, vydání 1., s. 442. ISBN 978-80-200-1501-9.
- STEFANYK, Vasyl'. In: *Ottův slovník naučný nové doby*. Praha: Jan Otto, 1930 – 1934. ISBN 80-7185-057-8.
- STEFANYK, Vasyl. *Javorové listí*. Praha: Vyšehrad, 1978, vydání 1., s. 159. 33-523-78.
- ZIEGLER, Aleš. *Hladomor na Ukrajině v letech 1932-1933*. Dějiny a současnost, 2009, roč. 31, čís. 4, s. 20-23. ISSN 0418-5129.
- MONGILI, Alessandro. *Stalin a sovětské impérium*. Č. Těšín: Levné knihy, 2006, 191 s.
- SAVCHAK, V. M. a kol. *Nacionaljna Knyha pam'yati zhertv Holodomoru 1932-1933 rokiv v Ukraini/L'vivs'jka oblastj*. L'viv: Astrolyabiya, 2008, 688 s. ISBN 978-966-8657-43-2.
- LESYN, V. M. a kol. *Slovnyk literaturnykh terminiv*. Kyiv, 1965, vydání 2., s. 283.
- KUDRYCJKYJ, A. *Ukrains'jka Radyans'jka Encyklopediya*. Kyiv, 1982, vydání 1., sv. 3, s. 74
- ZHYLKO, F. T. *Narysy z dialektolohii ukrains'jkoi movy*. Kyiv, 1966, s. 59.
- KOLEKTIV AUTORŮ, *Istoriya Ukrains'jkoi RSR*. Kyiv, 1967, sv. 1, s. 483.
- FRANKO, I. *Emihraciya halyc'jkykh selyan*. L'viv: Moloda Ukraina, 1910, s. 56.
- HRYCYUTA, M. S. *Khudozhniiy svit Vasylya Stefanyka, Naukova Dumka*. Kyiv, 1982.

LEPKYI, B. *Prysvyaty Vasylevi Stefanykovi, zbirnyk*. Ternopil': Lileya, 1997.

SAMUEL, R; THOMAS, R. H. *Expressionism in German Life* Suhrkamp Verlag. s. 132
ISBN 3-518-10294-X

KOLEKTIV AUTORŮ, *Vasyl' Stefanyk u krytici ta slovakh*. Kyiv, 1970.

KOLEKTIV AUTORŮ, *Povne Zibrannya u tryokh tomakh*. Kyiv, 1949.

CHEREMSHYNA, M. *Stefanykovi muzhyky, Tvory*. Kyiv, 1960.